

מתים. (26)

עקש, שומר נפשו ירחק מהם", הרי שאפשר להתרחק מהן.

וזה פירוש מאמר רב יהודה אמר שמואל: בני אדם כיון שקדרה עליהם חמה, והיו יכולים להישמר מכך, ולא נשמרו — מיד מתים.

ואיבעית אימא, לעולם הבא, פירושו כדרכי שמעון בן לקיש.

דאמר רבי שמעון בן לקיש: אין גיהנם לעתיד לבוא, אין הרשעים נידונין בגיהנם, אלא בדין הזה: הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה [משל הוא, כאילו יש לשמש נרתיק, וביום לוחט מוציאה הקב"ה מנרתיקה], ומקדיר, עושה את חום השמש חזק מאוד. רשעים — נידונין בה בשמש, ואילו צדיקים מתרפאין בה (27) —

ורבי שמעון בן לקיש מבאר: רשעים נידונין בה, דכתיב [מלאכי ג] "כי הנה היום בא בוער כתנור, והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש, וליהט אותם היום הבא, אמר ה' צבאות, אשר לא יעזוב להם שורש וענף" — ודרשינן: "היום הבא" — השמש הבאה, תלהט אותם, ולא יעזוב להם לא שורש בעולם הזה, ולא ענף לעולם הבא.

דבר אחר: למה נמשלו בני אדם כדגי הים? לומר לך: מה דגים שבים, כיון שקדרה עליהם חמה חום השמש — מיד מתים, כך בני אדם, כיון שקדרה עליהם חמה — מיד מתים.

והביאור:

איבעית אימא, אם תרצה, תפרש מאמר זה, שמתים מיתה טבעית בעולם הזה, ואיבעית אימא, לעולם הבא.

והגמרא מפרשת:

איבעית אימא, בעולם הזה, כמו דאמר רבי חנינא —

דאמר רבי חנינא: הכל, כל המאורעות, מיחושים ומכאובים הבאים לאדם, הם בידי שמים, על ידי גזירה מן השמים, ואין אדם יכול להרחיק נפשו מהם — חוץ מצננים פחים קור וחום, דהיינו מחלות הבאות על ידי הצטננות והתחממות יתירה, שדבר זה מביא האדם על נפשו, והיה יכול להישמר מהן.

שנאמר [משלי כב]: "צננים פחים בדרך

ה' חסדו? משום דבלילה שירו עמי.

26. כלומר, מיתה רוחנית, דאף רשעים בחייהם קרויים מתים. עיון יעקב.

27. כתב המהרש"א: הדמיון לחמה הוא, כי החמה בטבעה היא חמה, אבל, לפי טבע המקבל המשתנה, תשתנה פעולתה. כי המלח נקרש,

והשעוה נמס, כן הוא "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", ולא תשתנה פעולתו יתברך, כי אם לפי המקבל, רשעים נידונין בה, וצדיקים מתרפאין בה.

והביאה הגמרא מקרא "הנה היום בא בוער כתנור", כי התנור הזה, עיקר פעולתו לטובת האדם לאפות בו לחם, אבל לפי טבע המקבל. כגון הקש, מתלהב בו במהרה. כן הענין בזדים

אתכם שמה", **שאלמלא מוראה של מלכות, איש את רעהו חיים בלעו**⁽²⁾.

ובכך נמשלו לדגי הים.

ועתה הגמרא מביאה מאמר של רבי חנינא בר פפא בענין יום הדין⁽³⁾.

רב חנינא בר פפא רמי, הקשה שיש לכאורה סתירה בדברי המקראות —

כתיב [איוב לז]: "שדי לא מצאנוהו שגיא כח". לא מצאנוהו לעורר משפטיו על הבריות בגודל כוחו, כי אם ברחמים⁽⁴⁾.

הרי שאין הקדוש ברוך הוא ממציא לנו את כחו הגדול —

ואילו במקום אחר **כתיב [תהלים קמז]: "גדול אדונינו ורב כח",** ועוד **כתיב [שמות טו]: "ימינך ה' נאדרי בכח".** הרי שהקב"ה ממציא לנו את כחו הרב והנאדר?

ומתרץ: **לא קשיא:**

כאן מה שנאמר "לא מצאנוהו שגיא כח",

והוא מה שאמר רב יהודה אמר שמואל: כך בני אדם, הרשעים, כיון שקדרה עליהם חמה, מתים, לעולם הבא.

ואילו **צדיקים — מתרפאין בה. דכתיב [שם] בהמשך "וזרחה לכם יראי שמי, שמש צדקה ומרפא בכנפיה".**

ולא עוד, לא רק שהשמש מרפאה אותם, **אלא שמתעדינין בה, בשמש. שנאמר [שם] בהמשך "ויצאתם ופשתם [תתרבו ותתעבו בשומן] כעגלי מרבק [כעגלים הנמצאים במקום פיטום העגלים]."**

דבר אחר: למה נמשלו בני אדם כדגי הים? לומר לך: **מה דגים שבים, כל הגדול מחבירו בולע את חבירו, אף בני אדם, אלמלא, אם לא מוראה של מלכות, כל הגדול מחבירו בולע את חבירו**⁽¹⁾.

והיינו כמו דתנן במסכת אבות:

רבי חנינא סגן הכהנים אומר: הוי מתפלל בשלומה של מלכות, אפילו בשלום מלכות אומות העולם, כמו שאמר הנביא ירמיה [כט] "ודרשו את שלום העיר אשר הגלתי

וכל עושי רשעה, שילהט אותם היום הבא, שעיקרו לטובת הצדיקים שמתרפאים בו.

1. לשון המקרא הוא: "ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו". ולפי דרשה זו מתפרש: ותעשה אדם כדגי הים כרמש — אם לא מושל בו, דהיינו, אלמלא מוראה של מלכות. מהרש"א.

2. בספר **מדרש שמואל** על אבות מבאר בכמה אופנים: אלמלא מוראה של מלכות היה בולע אפילו את רעהו — רעו ומיודעו אשר יחדיו

ימתיקו סוד.

ובשם רבי משה אלשאקר — דגים בים בולעים הגדול את הקטן, ולא את השווה לו, ואלמלא מוראה של מלכות היה בולע אפילו את השווה לו. ועייין שם עוד.

3. יתכן שהוא רבי חנינא בר פפא בעל המאמר לעיל על יום הדין. ולפי זה מה שאמר שבשעת הדין אינו משגיא כחו, הוא מה שאמר שם "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו".

4. רש"י שם.

נשבעתי מלקצוף על בני ישראל [לשון המקרא הוא "חמה אין לי, מי יתנני שמיר ושית"]. "מי יתנני", **שלא נשבעתי**, כי אלמלא השבועה שלא לקצוף, אחיה "שמיר ושית", הייתי עושה את ארצם לארץ גזירה וחורבן.

ועתה הגמרא חוזרת למאמר האמוראים על יום הדין של לעתיד לבוא, שאמרו שם שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ונותן להם אפשרות לקיים מצות סוכה.⁽⁶⁾

והיינו, זה מתאים, עם מה דאמר רבי אלכסנדר:

מאי, מהו הביאור בהא דכתיב [זכריה יב] אמר הקב"ה "והיה ביום ההוא [ביום הדין] אבקש להשמיר את כל הגוים?"

שהרי יש לדון: "אבקש" — ממי? מי מעכב בעד הקב"ה?

אלא, אמר הקדוש ברוך הוא: אבקש בניגוני שלהם, אחפש בספר זכרון מעשיהם, אם יש להם זכות, אפרם. ואם לאו, אם יבעטו במצות סוכה שאתן להם — אשמידם. ואז ההשמדה תהיה בדין, כי עליהם הקב"ה מדקדק.

והיינו דאמר רבא, שהקב"ה מדקדק על אומות העולם, ממקרא אחר:

מאי, מהו הביאור בהא דכתיב [איוב ל] "אך לא בעי ישלח יד, אם בפירו להן

מדובר בשעת הדין, שאז אינו ממציא כחו הגדול, כי לו ישגיא כחו, יתחייבו כולם כלייה.

כאן, מה שנאמר שהקב"ה ממציא לנו את כחו, מדובר בשעת מלחמה.

רבי המא בר הנינא רמי הקשה סתירת המקראות, לכאורה —

כתיב [ישעיה כז], שאומר הקב"ה "חימה אין לי".

ואילו במקום אחר **כתיב** [נחום א]: "נוקם ה' ובעל חמה".

הרי שיש לו חימה!

ומתוך: לא קשיא:

כאן שנאמר "חימה אין לי", מדבר הכתוב בישראל —

כאן, מה שנאמר "נוקם ה' ובעל חמה", מדובר בעובדי כוכבים שהקב"ה בעצמו נפרע מהם.

והגמרא מביאה עוד תירוץ על סתירת המקראות בשם רב חיננא בר פפא.⁽⁵⁾

רב חיננא בר פפא אמר: אין המקראות סותרים, ושניהם מדברים על ישראל, ופירושם: אכן, הקב"ה הוא נוקם ובעל חמה, אבל "חימה אין לי", מפני שכבר

5. גירסת רש"י: רב אחא בר חיננא.

6. כן פירש רש"י.

התוס' סוברים שהביאו את רבי אלכסנדר

כהמשך ישיר על מה שאמרה הגמרא דהקב"ה הוא בעל חמה לעובדי כוכבים, ועל כך הביאו את מאמר רבי אלכסנדר שגם אמר כן, וכן הוא מאמר רבא הבא.

(7) "שוע".

"תשועה", והיינו שהקב"ה נותן להם פדיון.

ומבאר רבא ש"עי" הוא חורבן גמור, ו"פיד" הוא ניקור התרנגולים. והוא משל, כמו שהתרנגולים מנקרין מעט מעט, כן נפרע הקב"ה מעט מעט.

אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: כשאני דן את ישראל, אין אני דן אותם בעובדי כוכבים, דכתיב בעובדי כוכבים [יחזקאל כא] "עוה עוה עוה אשימנח", כלומר, עיווי עיוותה [עשו עוונות], ולכן אשים אותם "עוה" — חורבן גמור, וזה פירושו של "אך לא בעי ישלח יד" —

אלא, אני נפרע מהן [נוסח אחר: אבל ישראל אני פורע מהן מעט מעט], כפיד של תרנגולת. וזה פירושו של "אם בפידו להן שוע"⁽⁸⁾.

דבר אחר, אמר הקב"ה: אפילו אם אין ישראל עושין מצוה⁽⁹⁾ לפני כי אם מעט, כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה, אני מצרפן לחשבון גדול, שנאמר "אם בפידו להן שוע". ודרשינן, "שוע" הוא מלשון

דבר אחר: אמר הקב"ה: בשכר שמשוועין [מלשון תפילה] לפני — אני מושיע אותם.

זמה שאמר רבא שהקב"ה ברוב חסדו נפרע מישראל מעט מעט, היינו דאמר רב אבא:

מאי, מהו הביאור בהא דכתיב [הושע ז]: "ואנכי אפרם, והמה דברו עלי כזבים?"

אמר הקב"ה: אני אמרתי אפרם בממונם בעולם הזה, אענישם לישראל בממונם, והוא פדיון נפשם, מעט מעט, כדי שיזכו לעולם הבא. ואף שריחמתי עליהם בחסד זה, המה דברו עלי כזבים. הכחישו חסדי ה', ואמרו שה' מענישם בחנם.

ודרשות אלו, היינו דאמר רב פפי משמיה משמו דרבא:

מאי, מהו הביאור בהא דכתיב [שם]: "ואני יפרתי, חזקתי ורועותם, ואלי יחשבו רע"?

אמר הקדוש ברוך הוא: אני אמרתי איסרם

7. פשט הכתוב הוא: "עי", משמעותו השחתה, "פיד" הוא שבר. ואמר הכתוב שלא בהשחתה שולח הקב"ה ידו, ואם היה שולח שבר לבריותיו, אזי "להן שוע" — היה משעשע אותן במקצת תנחומים.

8. ומבאר העיון יעקב: באומות העולם אומרים חז"ל [סוטה ט] שאין הקב"ה נפרע מהן תיכף בעברם על רצון ה', אלא ממתין להם עד שתתמלא הסאה ותגיע שעת שילוחיהם, ומאבדם מן העולם.

אבל ישראל, מרוב חסדי ה' ומתוך השבועה

שנשבע לאברהם יצחק ויעקב, אינו מכלה אותם, כמו שנאמר [ויקרא יט], "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם, לא מאסתים ולא געלתים לכלותם, להפר בריתי אתם". ולכן כשהם חוטאים, נפרע מהם טרם שתתמלא סאתם. וזה פירושו של מה שאמרו "נפרע מהן מעט מעט", ו"נפרע מהם בממונם", ו"נפרע מהם ביסורין".

9. כתב התורת חיים: מצוה בלשון יחיד, והיא מצות "צדקה", ובא לומר שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול כאילו נתן כל הפרוטות ביחד.

מאן דאית ליה ספיא, מי שיש לו זעם על אדם מסויים, וכי יתכן לומר כי ברחמי מסיק ליה, שהוא מעלהו [מחשיבו] בין אוהביו?!

[גירסא אחרת: מאן דאית ליה ספיא בישא, מי שיש לו סוס מתפרע — ברחמיה מסיק ליה?! מעלה עליו את אוהבו כדי שימות?!]

אישתיק שתק רק ספרא, ולא אמר להו ולא מידי, לא ענה להם כלום.

רמו ליה סודרא בצואריה, שמו לו המינים סודר בצווארו, כאילו חונקים אותו, וקא מצערי ליה וציערוהו, על שבחנם פטרוהו מן המסים, ואינו יודע לענות להם.

אתא הגיע רבי אבהו, אשכחינהו ומצאם מצערים את רב ספרא.

אמר להו שאל אותם רבי אבהו: אמאי מצערתו ליה, למה אתם מצערים אותו?

אמרו ליה: ולא אמרת לן, וכי לא אמרת לנו דאדם גדול הוא?! [ולא ידע למימר, ואינו יודע לומר פירושא דהאי פסוקא, פירוש פסוק זה].

אמר להו אמר להם רבי אבהו: אימר דאמרי לכו, במה אמרתי לכם שהוא איש חשוב, בתנאי, בדברי התנאים שבמשניות ושבריינות, שהינו חכם בהם, אבל בקראי, בפירושי המקראות — מי אמרי לכו, וכי

ביסורין בעולם הזה,¹⁰ כדי שיחזקו זרועותם לעולם הבא. והם אלי יחשבו רע. אינם מבינים שהיסורים הם מחסדי ה', אלא חושבים שרצונו לעשות להם רע.

ובהמשך למאמרי האמוראים ודרשת המקראות מביאה הגמרא עובדה.

משתבח ליה רבי אבהו למיני, רבי אבהו [שהיה שתדלן אצל מלכות רומי ששלטו בארץ ישראל, והיה מקורב למלכות, וניהל וויכוחים עם המינים — הנוצרים] התפאר לפני המינים ברב ספרא, דאדם גדול הוא, סיפר להם מעלת רב ספרא שהינו איש חשוב.

שבקו ליה מיכסא, השלטונות פטרו את רב ספרא מתשלום מסים דתליסר שנין, של שלש עשרה שנה, עקב חשיבותו, לפי המלצתו של רבי אבהו.

יומא חד אשכחהו, פעם כשפגשו המינים את רב ספרא, התחילו להתכווח אתו.

אמרו ליה: כתיב [עמוס ג]: אמר הקב"ה: "רק אתכם ידעתי [אהבתי] מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם".

ושאלוהו, שלכאורה הדברים סותרים, כי אם הקב"ה אוהבם מכל האומות — וכי "לכן" הוא פוקד עליהם את כל עונותיהם?! ואמרו בלשון משל:

עליו מממונו. ומי שחביב עליו ממונו — מדברים על הקב"ה כזבים מרוב אהבת ממונם, ומי שחביבה עליו נפשו — יחשבו רע מתוך אהבת נפשם.

10. כתב המהרש"א, שדרשה זו "נפרע מהם ביסורין" היא בעצם אותה דרשה הקודמת "נפרע מהם בממונם", אלא שיש לך אדם שחביב עליו ממונו יותר מנפשו ויש לך אדם שנפשו חביבה

אמרתי לכם כן?!

אמרו ליה המינים לרבי אבהו: מאי שנא אתון דידעתון? למה אתם כן יודעים פירושי המקראות?

אמר להו ענה להם רבי אבהו: אנן אנו, דשכיחינן גביון, שאני נמצא ביניכם, רמינן אנפשינו, אנו מטילים זאת על עצמנו, ומעיינינו, ומעיינים במקראות כדי לדעת אותם היטב לצורך הוויכוחים שאתם מנהלים אתנו —

אבל אינהו, הם, שאר החכמים, לא מעייני כל כך, אלא במשניות ובברייתות.

אמרו ליה המינים לרבי אבהו: לימא לן את! אמור לנו אתה תירוץ על קושינו.

אמר להם רבי אבהו: אמשול לכם, אתרץ לכם ב"משל" —

משל למה הרבר דומה? לאדם שנושה תובע חובו משני בני אדם, אחד אוהבו ואחד שונאו. מאת אוהבו, הוא נפרע ממנו מעט מעט, מרוב אהבתו לו, ויודע שקשה לו לפרוע בבת אחת. אבל מאת שונאו נפרע ממנו בבת אחת.

והנמשל: מאת ישראל, אוהביו, נפרע הקב"ה את כל עונותיהן מעט מעט בעולם הזה, כדי שיזכו ליום הדין. ואילו מהעובדי כוכבים, אינו נפרע מהן כלל בעולם הזה — כדי לחייבן ולטורדן מן העולם הבא, ושם הוא נפרע מהם בבת אחת על הכל.

וזה פירוש המקרא: "רק אתם ידעתי

[אהבתין] מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד [מעט מעט כאדם שפוקד את חבריו לפרקים] עליכם את כל עונותיכם."

וזהו תשובתו למינים שאינם מאמינים בשכר ועונש לעולם הבא.

ומענין לענין דורשת הגמרא בענין מידת הגמול של הקב"ה, הגומל טוב לעושי רצונו ומעניש לעוברי רצונו.

אמר רב אבא בר כהנא: מאי, מהו הביאור בהא דכתיב [בראשית יח] בתפילת אברהם אבינו על אנשי סדום, "חלילה לך מעשות כדבר הזה, להמית צדיק עם רשע"?

"חלילה" לשון חולין הוא. וכך אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: רבנו של עולם! חולין הוא לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע⁽¹¹⁾.

ומקשינן: ולא?! וכי הקב"ה אינו מעניש את הצדיק עם הרשע?!

והא כתיב והרי נאמר [יחזקאל כא], שאמר הקב"ה "והכרתי ממך צדיק ורשע".

ומתרצינן: מה שנאמר "והכרתי ממך צדיק ורשע", מדובר בצדיק שאינו גמור. אבל בצדיק גמור — לא. אין הקב"ה מענישו עם הרשעים.

ומקשינן: וכי צדיק גמור אין הקב"ה מענישו עם הרשעים?!

והא כתיב בספר יחזקאל [ט] "וממקדשי תחלו" [בנבואת יחזקאל מתוארים ששה

11. רש"י בפירושו על התורה מוסיף ביאור: יאמרו אומות העולם כך הוא אומנתו, שוטרף

משחיתים הבאים להשחית את ירושלים, ונאמר להם: "עברו בעיר אחריו [אחרי איש לבוש הבדים] והכו, אל תחוס עינכם ואל תחמלו. זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית... וממקדשי תחלו"[1], כלומר, התחילו מבית המקדש.

ותני רב יוסף: אל תקרי "ממקדשי", שהוא בית המקדש, אלא תקרי "ממקודשי", והיינו הצדיקים, אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף עד תי"ו. [כי נאמר שם שאמר הקב"ה לאיש לבוש הבדים: "והתוית תו על מצחות האנשים". ודרש רב יוסף שהם הצדיקים, ועליהם התווה תי"ו, לומר, ששמרו על התורה מאלף ועד תי"ו].

הרי שאף צדיק גמור מעניש הקב"ה עם הרשעים?

ומתרצינן: אכן יש חילוק בין צדיק גמור לצדיק שאינו גמור. אבל התם נמי, צדיקי ירושלים, כיון שהיה בידם למחות על תועבות ירושלים, ולא מיחו, הוה להו הרי הם כצדיקים שאינם גמורים⁽¹²⁾.

רב פפא רמי הקשה סתירה לכאורה בין שני מקראות:

כתיב [תהלים ז] "אל זועם בכל יום", ואילו במקום אחר [נחום א] כתיב "לפני זעמו מי

יעמד". ואם כן, קשה: אם הוא זועם כל יום, האיך יש קיום לעולם?

ומתרץ: לא קשיא. אין המקראות סותרים. כי כאן, מה שנאמר שהקב"ה זועם, מדובר ביחיד, שאין לו עמידה כשהקב"ה זועם עליו. ואילו כאן מדובר בציבור, שהם מתקיימין אף שהקב"ה זועם כל יום.

וכיון שדרשו את המקרא "אל זועם בכל יום", מביאה הגמרא עוד דרשה על מקרא זה.

תנו רבנן: נאמר "אל זועם בכל יום".

וכמה זמן הוא זעמו? — רגע.

וכמה הוא רגע? — אחת מחמש ריבוא ושלשת אלפים ושמונה מאות וארבעים ושמונה בחלקי שעה — זו היא רגע.

ואין כל בריה יכולין לבזין אותה רגע. חוץ מבלעם הרשע, שידע לבזין השעה שהקב"ה זועם, דכתיב ביה [במדבר כד]: שאמר על ב-ד עצמו "יודע דעת עליון".

ודבר פלא הוא: וכי אפשר שבלעם הרשע, שאפילו דעת בהמתו לא הוה ידע, [כמו שיבואר] — דעת עליון, מי הוה ידע?⁽¹³⁾

12. ומה שאמר רב יוסף שקיימו את כל התורה כולה מאלף עד תי"ו — הוא לאו דוקא, שהרי לא קיימו מצות תוכחה. תורת חיים.

13. פירשו התוס': הקשו כן משום שאמר "יודע דעת עליון", משמע שהוא יודע מעצמו,

הכל צדיקים ורשעים, כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה.

והקשה הרא"ם, איך יאמרו כן, הלא שקר הוא, בדור המבול הציל את נח ובניו.

ותירץ המהרש"א, שיאמרו שהיו בדור המבול עוד צדיקים והקב"ה השחית אותם עם הרשעים, ואת נח הציל לקיום הבריאה.